

חשון התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מגמות במדרשי חז"ל על ברית בין הבתרים
לפרשת לך-לך (על פי שיעור של ד"ר ברכי אליצור)

- א. רבי אלעזר מאשים את אברהם בהטלת מס עבדות על חניכיו.
- ב. שמואל מייחס לאברהם פקפוק בהבטחת הא-ל.
- ג. ר' יוחנן מאשים את אברהם בבלימת תהליך הצטרפותם של שבויי סדום לעם ישראל.
- ד. הדרשן בבראשית רבה מבקר את הברית שכרת אברהם עם שכניו הנכרים.

אברהם חטא?

המדרשים כפשוטם מעלים שלוש שאלות כבדות משקל: ראשית, המדרש מציב פער גדול ובלתי ניתן לגישור בין דמותו של אברהם כפי שמצטיירת בפסוקים לתיאורה במדרש.

מעלתו של אברהם וחריגות מידותיו על רקע סיפורי הראשית, משתקפות בכל אחד מהסיפורים אודותיו. הסיפורים נפתחים בהיענות אברם לקריאת 'לך לך' העוקרת אותו מארץ מולדתו ומובילה אותו אל ארץ בלתי נודעת, ומתעצמים בהיענות אברהם לציווי 'לך לך' השני, בו נכון אברהם לעקוד את בנו אהובו אליו ערג וכמה, על מזבח הציווי הא-להי. בנוסף, כל סיפורי אברהם חתומים בקריאה בשם ה' על ידי אברהם. כיצד, אם כן, יכול שמואל להקפיד על שאלת 'במה אדע כי אירשנה', ולהעמיד את אברהם כמי שמפקפק בהבטחת ה'!?

כמו כן, מאמצי אברהם בקרוב רחוקים, ניכרים באימוצו של לוט ובחינוכם של פרעה ואבימלך ליראת ה'. אברהם מבשר את האמונה ב-ה' ומפיץ את חוקי המוסר בעולם. האם אותם שבויי סדום, שרבי יוחנן מאשים את אברהם בהחזרתם למלך סדום על פי דרישתו, אינם אותם רשעים העומדים במוקד הוויכוח שבין ה' לאברהם, בו אברהם הוא מי שנלחם עבורם!?

ביחס לטענת רבי אלעזר כנגד אברהם אבינו: האנגריא הינה החרמה זמנית של רכוש או גיוס של אזרחים לצרכי המלך. רבי אלעזר מאשים את אברהם בניצול תלמידי חכמים למען צרכיו. אולם, אילו עצתו של רבי אלעזר

חטאיו של אברהם במדרש

במדרשי חז"ל מצויים מקרים רבים בהם קיימות הערכות שיפוטיות כלפי אישי המקרא, שהינן שונות ולעיתים מנוגדות להערכה העולה מקריאת הרובד הגלוי של הסיפור המקראי. פעמים רבות ילמד הדרשן זכות על מעשה הנראה מפשט הכתוב כחטא, אולם ישנם גם מקרים בהם המדרש מעמיס על הדמות המקראית חטא, שאינו נזכר בכתוב, שאין עליו תוכחה ושלא ניתן עליו עונש.

אחת הדוגמאות לכך היא חבירתם של ארבעה חכמים ל"האשמת" אברהם כמי שאחראי לגזרת השיעבוד של מאתיים ועשר שנים של ישראל במצרים.

1. בבלי נדרים לב ע"א:

"אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה ענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים? מפני שעשה אנגריא בת"ח, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו (בראשית יד), ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: במה אדע כי אירשנה (בראשית טו); ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: תן לי הנפש והרכוש קח לך (בראשית יד)"

2. וכן (בראשית רבה נ"ד):

"ויצב אברהם את שבע כבשת וגו' אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה נתתה לו שבע כבשת חייך שאני משהא בשמחת בניך שבעה דורות"

רבי אבהו, המצטט את שאלתו של רבי אלעזר, אינו מתלבט בשאלה אם אברהם אשם בגזרת השיעבוד או חף מאחריות עליה. ההנחה המקובלת על ארבעת החכמים היא שגזרת השיעבוד היא עונש לאברהם, והמחלוקת ביניהם היא בשאלה אילו ממעשי אברהם גרמו לגזרה כה קשה.

למהלכי ה'. סיבתם של מהלכים אלו לא נחשפה אף למי שהיה שותף לתכנון העתידי של חורבן סדום עקב היותו נבחר הא-ל להנחלת האמונה והמוסר, וממילא לא התיימרו גם חכמים אלו לפרשם. אבל אם כן, כיצד אם כן יש להבין את דבריהם? לאיזו תכלית טפלו חכמים האשמות חמורות אלו באברהם?

גדולי ישראל, פרשנים, והוגים בדורות השונים ניתבו דרכי לימוד של מדרש, וחשפו את מטרתם, כפי שנראה בשיעור השבוע. לדוגמא, רב שרירא גאון והרמב"ם, ביקשו ליצור הבחנה ברורה בין דברי הלכה שיש חובה לקבלם כפשוטם לבין דברי מדרש ואגדה, שחובה זו לא חלה לגביהם.

6. אוצר הגאונים לבבלי סנהדרין קיא ע"ב, עמ' תקמו-תקמז ולבבלי חגיגה יד ע"א עמ' 60):

"ואמר מר [רב שרירא]: הני מילי דנפקי מפסוקי ומקרי מדרש ואגדה אומדנא ניהו. ויש מהן שהוא כך... והרבה יש שאינו כן... וכן אגדות שאמרו תלמידי התלמידים כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא וזולתם רובם אינו כן ולכך אין סומכין על דברי אגדה. והנכון מהם מה שמתחזק מן השכל ומן המקרא מדבריהם, ואין סוף ותכלה לאגדות. הווי יודעים כי דברי אגדה לאו כשמועה (=כהלכה) הם, אלא כל אחד דורש מה שעלה על לבו כגון 'אפשר' ויש לומר, לא דבר חתוך. לפיכך אין סומכין עליהם"

7. וכן: רמב"ם, הקדמה לפרק חלק:

"ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר; וכי הם, בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים, דיברו בהם בדרך חידה ומשל, כי זה דרך החכמים הגדולים... ואיך יקשה עלינו לסבור פירוש על דבריהם ולהוציאם מפשטם כדי שיאות לשכל ויסכים על האמת ועם כתבי הקודש, והם בעצמם סוברים בפסוקי המקרא ומוציאים אותם מפשוטם ומשימים אותם משל?!"

י' היינימן ומ"ד הר עמדו על מטרת הדרשות ותפקידן:

8. י' היינימן, דרשות בציבור בתקופת התלמוד, עמ' 7:

"באמצעות הדרשה בציבור השתדלו החכמים להורות וללמד את הקהל... את יסודות האמונה היהודית. הדרשה שמשה להם הזדמנות להשיב על בעיות השעה, להגיב על דעותיהן של הכיתות והכופרים, ולהאיר באור חדש את דברי התורה ולחשוף את משמעותה בשביל ה'דורות הללו'"

9. מ"ד הר, "תפיסת ההיסטוריה אצל חז"ל" עמ' 138-

139:

"חכמים לא היו מעוניינים כלל ועיקר בדמויות ההיסטוריות הריאליות שבמקרא, אלא בלקח שאישיות מפורסמת עשויה או עלולה ללמד את בני הדורות הבאים... מסתבר שההיסטוריוגרפיה לא עניינה אותם כלל. בשקידה על תיאור המאורעות והדמויות בדיוק כשם שהיו לא ראו כל תועלת שימושית"

לוותר על המלחמה ובעצם להפקיר את לוט בידי שוביו הייתה מתקבלת, אז רבי יוחנן דלעיל היה עוד יותר מתנגד לוותר אברהם על שבויי סדום! האם הכתוב לא מדגיש את דאגתו של אברהם למשכורתם של חניכיו: "בְּלֶעְדֵי רַק אֲשֶׁר אֶכְלוּ הַנְּעָרִים וְחָלַק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכֵנוּ אִתִּי עִנְרָ אֲשָׁלַל וּמִמָּרָא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם" (בראשית י"ד, כ"ד), בניגוד לאנגריא שאיננה מוחזרת למי שתורם את זמנו ורכושו.

בנוסף, המדרש מעמיק את **קושיית הגמול**, הרובצת בלאו הכי על גזרת שיעבוד עתידי (לעם שטרם נוצר). כידוע, גזרת שיעבוד ועינוי על עם שלם מבלי שנחשפת סיבת הגזרה או מטרתה הינה אחת משאלות הגמול שהטרידו פרשנים והוגים לאורך הדורות. העמדת מעשי אברהם כגורם לשיעבוד מחריפה את הקושי הרעיוני, ומחזקת לכאורה את טענת זקני יהודה בימי יחזקאל ("ח, ב'): "אבות יאכלו בסר ושני בנים תקהינה?!"

לבסוף, דמותו של אברהם כפי שמתקפת **במדרשי חז"ל אחרים** מעצימה בדיוק את אותם התחומים בהם מואשם אברהם בדרשה שלפנינו. אברהם מצטייר ברבות מדרשות חז"ל כמאמין האולטימטיבי, ובאחרות הוא מתואר כמי שעסק בגיור. לדוגמא:

3. במדבר רבה יד, ב:

"ומעליו איש טוב זה היה אברהם שהכיר מעצמו המקום אלא הוא מעצמו וזהו אחד מד' בני אדם שמעצמם הכירו להקדוש ברוך הוא"

4. פרי דברים לב:

"ואת הנפש אשר עשו בחרן, והלא אם מתכנסים כל באי העולם לבראות יתוש אחד ולהכניס בו נשמה אינם יכולים אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מגייר ומכניסים תחת כנפי השכינה"

5. בבלי סוטה י ע"א-ע"ב:

"ויקרא שם בשם ה' אל עולם - אמר ריש לקיש: אל תיקרי ויקרא אלא ויקרא, מלמד, שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא בפה כל עובר ושב, כיצד? לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם: וכי משלי אכלתם? משל אלהי עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם"

ומקורות אלו נראים כעומדים בניגוד גמור לדברי ר' יוחנן ושמואל:

דרכי הלימוד של המדרש

לאור נתונים אלו, מציעה ברכי אליצור, שחכמים בדרשות אלו לא התכוונו לפרש את פשט הפסוקים, לא ניסו לקרוא תגר על צדיקותו של אברהם ולא התיימרו לתת הסבר

אמרו: אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו, ומה בני מלכים כך, בני הדיוטות על אחת כמה וכמה! ומה גרים גרורים כך, ישראל על אחת כמה וכמה! מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף, שנאמר: (מלכים א' ה) ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר"

לעומת זאת, מגנה רבי יוחנן אישים מהמקרא שהיה בכוחם למנוע חטאים מקרב הציבור ולא פעלו לשם כך.

זה היחס לנח,

14. בבלי סנהדרין קח ע"א:

"שהיה צדיק בדורותיו ולא בדורות אחרים"

15. ולאברהם (בבלי נדרים לב ע"א):

"שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה."

רבי יוחנן שימש כמנהיגו הרוחני של הציבור הארצישראלי בראשית תקופת התלמוד, תקופה המאופיינת במשבר כלכלי חמור שהביא לירידה גדולה לבבל. בנוסף למשבר הכלכלי, התמודדה החברה היהודית בארץ ישראל עם תעמולה נוצרית שניסתה לצודד נפשות, תוך שהיא מנצלת את חולשתם של העניים ומעודדת אותם להצטרף לשורותיה על ידי טיפוח העוני והפיכתו לאידיאל. מעמדם של היהודים הנוצרים שהלכו שבי אחר הבטחות הנוצרים, אולם לא הדירו את רגליהם מבתי המדרש ומבתי התפילה היהודיים, היה נתון למחלוקת בין שמרנים שקראו להדחתם לבין הליברלים, ששאפו לקרבם בחזרה. נראה כי עמדתו של ר' יוחנן ביחס למעמדם הינה חד משמעית, והוא סבור כי אי קבלתם תוביל לקיצו של הישוב היהודי בארץ ישראל.

באופן דומה יש להבין את דברי תלמידו חברו של ר' יוחנן.

16. בבלי חגיגה כז ע"א:

"אמר ריש לקיש: אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל, קל וחומר ממזבח הזהב; מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב, כמה שנים אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון, דכתיב כפלח הרמון רקתך, אל תקרי רקתך אלא רקנין שבך - על אחת כמה וכמה"

17. לאור הבנה זאת מציעה ברכי אליצור לפרש את

דרשת רבי יוחנן באופן הבא:

רבי יוחנן נאחז, בדרשתו על אברהם, בגלות הראשונה שנגזרה על העם. באמצעות גלות זו, מבטא רבי יוחנן את תפיסתו כי על הציבור מוטלת החובה להאבק בבקשת היריב התיאולוגי "תן לי הנפש", כדי למנוע פורענות של "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם."

לאור הבנה זאת, נשאלת השאלה. מה הם בעיות השעה שאיתן מתמודדים רבי יוחנן ותלמידיו בישיבת טבריה? מה פשר המחלוקת ביניהם?

ברכי אליצור מציע להבין את עמדתם של ר' יוחנן ור' אלעזר, על רקע המאפיינים היחודיים של התקופה בה פעלו, ובאמצעותם ננסה לעמוד על מסריהן ולקחייהן של הדרשות, החורגים מעבר לפרשנות הפסוקים, ומהווים עצות להנהגה ולאורח חיים.

רבי יוחנן: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה

ר' יוחנן, גדול חכמי התלמוד בארץ ישראל, מקדיש דרשות רבות לסנגוריה על חוטאים מקראיים, ללימוד זכות על חטאייהן, ולקרובן של דמויות מקראיות שנדחו מהציבור עקב חטאייהן:

(בבלי בבא בתרא קי ע"א):

"ושבואל בן גרשם בן מנשה נגיד על האוצרות. וכי שבואל שמו? והלא יהונתן שמו! א"ר יוחנן: ששב לאל בכל לבו"

10. בבלי סנהדרין קג ע"א:

"אמר רבי יוחנן: ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו, שנאמר: ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו.

אמר רבי יוחנן: כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה! - מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין"

11. בבלי סוטה לה ע"א-ע"ב:

"וימת שם עם ארון הא-להים - אמר רבי יוחנן: עוזא בא לעולם הבא, שנאמר: עם ארון הא-להים, מה ארון לעולם קיים, אף עוזא בא לעוה"ב"

כמו כן ניכרת עמדתו האוהדת של ר' יוחנן כלפי גרים בפסיקה ובדרשה. כך בנוגע למעמדם של גורים אומר

12. בבלי יבמות טז ע"ב; עז ע"א:

"ואמר רבי יוחנן, זאת אומרת: מקבלין גרים מתרמוד!"

ובדרשתו בשם רבי שמעון בן יהוצדק כנגד פגיעת שאול בגרים מקרב הגבעונים.

13. בבלי יבמות עט ע"א:

"ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם וחית השדה לילה, והא כתיב: (דברים כ"א) לא תלין נבלתו על העץ! אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה טיבן של אלו? הללו בני מלכים הם, ומה עשו? פשוט ידיהם בגרים גרורים,

אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל, ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה? ומסבירה ברכי אליצור, שחכמים חששו כי הטלת עול המס עליהם תקרב את קיצה של החברה היהודית בארץ ישראל. התמוטטותם הכלכלית תגרום לירידתם לבלב, ובכך יקבעו את גורלם ועתידם של הנשארים בארץ.

רבי אלעזר (בן פדת) הינו תלמידו של רבי יוחנן. ושואלת ברכי אליצור, האם בדרשתו על הגורם לגזרת השיעבוד הוא מתנגד לעמדת רבו (שהרי רבי אלעזר רצה לשמור על החכמים, בעוד שרבי יוחנן דיבר על קירוב הרחוקים)? האם רבי אלעזר נמנה על ההנהגה השמרנית והתנגד לקרובים של 'פושעי ישראל'?

מהדרשה שלהלן ניתן ללמוד כי רבי אלעזר הוא שותף מלא לשאיפת רבו לקירוב נכרים. ואף על פי כן, הוא מתנגד לרבו בהסבר מהות חטאו של אברהם. אדרבה, מעשי אברהם משמשים מופת לקרוב גרים.

22. בראשית רבה ל"ט, ה' עמ' 378 - 379):

"ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם וגו' [ואת הנפש אשר עשו] רבי לעזר בשם ר' יוסי בן זימרא אם מתכנסים הם כל האומות ליבראות יתוש אחד אין יכולין לזרוק בו נשמה ואת אמרת ואת הנפש אשר עשו, אלא אילו הגרים, ויאמר שגירו, למה שעשו, אלא ללמדך שכל מי שמקרב את הגוי כילו בראו"

הדרשה העוסקת בסיבת עונשו של אברהם מציבה שאלה תיאולוגית המתחקה אחר הסיבות העלולות לגרום לגלות. רבי יוחנן טוען כי גלות נגרמת מחוסר נכוונות מצד העם ומנהיגיו לקרב נפשות תועות, ואילו רבי אלעזר סבור כי גלות נגרמת ממצב של פגיעה כלכלית בחכמים וגיוסם לצרכים הפוגעים בעיסוקם בתורה.

ומציעה ברכי אליצור את ההסבר הבא: רבי אלעזר הינו בעל גישה המתמקדת באלמנטים הכלכליים ורואה אותם כראשונים בחשיבותם מבחינת השפעתם על היבטים האחרים המעצבים את החברה כגון דת ואידיאולוגיה. גישה זו של רבי אלעזר ניכרת במאמרים רבים המיוחסים לו, בהם הוא דן (יותר מכל חכם אחר) בחשיבות מצוות הצדקה, בגדרה, בקשיי הפרנסה ובעוני, לדוגמא:

23. בבלי סוכה מט ע"ב:

"אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות... ואמר רבי אלעזר: גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, ... ואמר רבי אלעזר: אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה... ואמר רבי אלעזר: כל העושה צדקה ומשפט - כאילו מילא כל העולם כולו חסד..."

24. בבלי כתובות קיא ע"ב:

"אמר ר' אלעזר: ...כל המשיא בתו לתלמיד חכם, העושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי

אמר רבי אלעזר: מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים אחת ההשלכות של המשבר הכלכלי, שתארנו לעיל, היתה הפגיעה במעמד החכמים. מעמד זה זכה ליחס מועדף ולזכויות מטעם ההנהגה מימי רבי יהודה הנשיא, שדאג לטפחו בשל חשיבותו ותרומתו לחיי התורה והרוח בארץ ישראל. אחת הפריבילגיות ממנה נהנו חכמים, היא הפטור ממסים, וחובת בני העיר לתמיכה כלכלית בהם. כך נאמר בגמרא.

18. בבלי בבא בתרא ח ע"א:

"כהוא דמי כלילא דשדו אטבריא, אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה: ליתבו רבנן בהדן, אמר להו: לא. אמרו ליה: ערוקינן, [אמר להם:] ערוקו" [תרגום: כאותו דמי העטרת, מיסים שהטיל המלך כדי לקנות לעצמו כתף, שהוטלו על תושבי העיר טבריה. הגיעו התושבים לפני רבי וביקשו שגם חכמים ישאו בעול התשלום. אמר להם: לא, חכמים לא ישאו בעול התשלום. אמרו לו: אנחנו נברה. אמר להם: ברחו]

המצב הכלכלי הקשה בימי רבי יהודה נשיאה (נכדו של רבי) הביא אותו לשקול מחדש פטור זה, ולהרחיב את חוג החייבים בחובות הציבוריות, כפי שעולה מכמה מקורות חז"ל, כגון,

19. בבלי בבא בתרא ז ע"ב:

"רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן [ר' יהודה נשיאה רצה לשתף את החכמים בהוצאות הכרוכות בבניית החומה שתגן על טבריה], אמר ריש לקיש: רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב: אספרם מחול ירבון, ... וקל וחומר: ומה חול שמועט - מגין על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים - לא כל שכן שמגינים עליהם. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה, מאי טעמא לא תימא ליה מהא: אני חומה ושדי כמגדלות, אני חומה - זו תורה, ושדי כמגדלות - אלו תלמידי חכמים"

נראה שחרף ההתנגדות לתשלום המסים, הגביה המסיבית המשיכה, כפי שניתן ללמוד מהמשך העימות בין ריש לקיש לנשיא:

20. בראשית רבה עח, יב עמ' 931-932:

"תרגום: כשעלה רבי שמעון בן לקיש לשאל בשלומו של הנשיא, אמר לו: התפלל עלי שכן מלכות [רומי] גוזלת וחומסת. אמר לו ריש לקיש: תפסיק ליטול מס מהעם, והמלכות תפסיק לדרוש את ממונך.

על מקומו של מס האנגריא בעול הכבד שהושת על העם, ניתן ללמוד מדרשת רבי יוחנן המסביר את הסיבה למרד ירבעם, ומדרשת רבי אלעזר על אברהם.

21. בבלי סנהדרין קא ע"ב:

"אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה ירבעם למלכות - מפני שהוכיח את שלמה. ומפני מה נענש - מפני שהוכיחו ברבים. שנאמר וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו. אמר לו: דוד

דתומא ושדייה בפומיה, חלש לביה ונים [לקח שן אחת של שום ונחלש ליבו והתעלף]. אזול רבנן לשיולי ביה, חזיוהו דקא בכי וחייד, ונפק צוציתא דנורא מאפותיה [ראו אותו שהוא בוכה וצוחק ויוצאת קרן אור ממצחו]. כי אתער אמרו ליה: מאי טעמא קבכית וחיית? - אמר להו: דהוה יתיב עמי הקדוש ברוך הוא, ואמרי ליה: עד מתי אצטער בהאי עלמא? [ואמרתו לו עד מתי אצטער בעולם הזה] ואמר לי: אלעזר בני, ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא? אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני [האם נח לך שאהפוך את העולם מראשיתו, אפשר שאז תולד בשעה של מזונות]. אמרי לקמיה: כולי האי, ואפשר? [אמרתו לפניו כל כך ישתנה העולם ועדיין רק אפשר ולא ודאי] אמרי ליה: דחיי טפי או דחיינא? אמר לי: דחיי. אמרי לקמיה: אם כן, לא בעינא. אמר לי: בהאי אגרא דאמרת לא בעינא - יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכין, כפרת ודיגלת, דמענגת בהו [אמר לי: בשכר זה שאמרת אין אני רוצה נותן אני לך לעולם הבא שלשה עשר נהרות שמן אפרסמון טהור גדולים כפרת וכחידקל שתתענג בהם]. אמרי לקמיה: האי, ותו לא? [אמרתו לפניו: רק זה ולא עוד] - אמר לי: ולחברך מאי יהיבנא? - אמרי ליה: ואנא מגברא דלית ליה בעינא? [אמרתו לו: ואני מאדם שאין לו אני מבקש הלא אתה יכול לעשות הכל] מחיין באסקוטלא אפותאי, ואמר לי: אלעזר ברי, גירי בד, גירי! [היכה אותי באצבע על מצחי ואמר לי בחיבה אלעזר בני חיצו אני יורה בד וממגע אצבע זה יצא הזוהר ממצחו]"

חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה"

25. **בבלי יבמות סג ע"א:**

"ואמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"

26. **בבלי ברכות ו' ע"ב:**

"רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כיון שנצטרך אדם לבריות - פניו משתנות ככרום, שנאמר: כרם זלת לבני אדם"

גישה זו מוצאת את ביטויה גם בדרשותיו של רבי אלעזר המתייחסות להיבטים כלכליים בהתנהגותם של אישי מקרא.

27. **בראשית רבה נח, י"ח עמ' 629:**

"לאברהם למקנה לעיני בני חת. אמר רבי לעזר כמה דיות משתפכות כמה קולמוסין משתברין כדי לכתוב בני חת, עשרה פעמים כתוב בני חת כנגד עשרת הדיברות, ללמדך שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק כאילו קיים עשרת הדיברות"

28. **בבלי סוטה יב ע"א:**

"ויותר יעקב לבדו - אמר רבי אלעזר: שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה - לפי שאין פושטין ידיהן בגזל"

29. **בבלי חולין צא ע"א:**

"ותקח לו תבת גומא - מאי שנא גומא? אמר רבי אלעזר: מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן, וכל כך למה? לפי שאין פושטין ידיהן בגזל"

ובאופן הישיר ביותר בהסברו לפסוק המתאר את ענשם של קרח ועדתו.

30. **בבלי פסחים קיט ע"א:**

"עשר שמור לבעליו לרעתו, אמר רבי שמעון בן לקיש: זו עשרו של קרח, (שנאמר) ואת כל היקום אשר ברגליהם, אמר רבי אלעזר: זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו [רש"י: שמעמידו על רגליו - שמשמח לבו]"

ר' אלעזר מתעלם מהעובדה שהפסוק מתאר עונש, וחלוק על עמדת חבריו כי "עושר שמור לבעליו לרעתו" (בראשית רבה נ', ט"ז-י"ז).

החשיבות הרבה שמעניק רבי אלעזר למצבו הכלכלי של האדם, והעובדה שאף רואה בו את אחד היסודות המרכזיים אשר בהם תלויה ישיבת העם בארצו, נובעת כפי הנראה מסיפור חייו ומניסיונו האישי. עוניו של רבי אלעזר ניזכר בשתי מסורות בתלמוד הבבלי.

31. **בבלי תענית כה ע"א:**

"רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא [היתה דחוקה פרנסתו הרבה]. עבד מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם [הקיז דם ולא היה לו דבר לטעום], שקל ברא